

MANOEL CANDIDO PINTO DE OLIVEIRA

(1908-2015)

Seda Usubütün

İlk kısa filmi *Douro, Faina Fluvial'i* (Douro Nehrinde Çalışma Hayatı) 1931'de, ilk uzun metrajlı filmi *Aniki-Bóbo*'yu 1942'de çeken ve son senesine kadar film yapmayı sürdüren Portekizli film yönetmeni **Manoel de Oliveira**, 2 Nisan 2015'de, 106 yaşında, doğduğu şehir Porto'da dünyaya veda etti. Dünyanın en yaşlı "aktif" sinema yönetmeni olarak tanınıyordu. 50'nin üzerinde filmin yer aldığı filmografisine 80 yaş sonrası hemen her yıl bir film eklemiştir. Son uzun metrajlı filmi *O Gebo e a Sombra* (Gebo ve Gölge), 2012, 19 dakikalık son filmi *O Velho do Restelo* (Belem'li Yaşlı Adam) ise 2014 tarihli dir.

Manoel de Oliveira'nın uluslar arası tanınırlığı 70'li yaşlarına denk gelen 1980'lerden sonra artmıştır. Venedik Film Festivalinden 1985 ve 2004'de olmak üzere iki kez tüm sinema kariyeri için onursal Altın Aslan ödülünü aldı. Beş ayrı kez Altın Palmiye için yarıştığı Cannes Film Festivali ise 2008'de "harmanlanmış

estetik düşünüş ve teknolojik yenilikleri” için Oliveira’ya onursal Palmiye ödülünü layık görmüştür. 2014’de ise Oliveira’ya *Légion d’honneur* ünvanı verilmiştir.

Portekiz’de diktatör **Salazar** rejiminin sansürü nedeniyle uzun yıllar sinemadan uzak kalan **Oliveira** filmografisini iki aşamada tanımlıyor¹. İlk aşama, belgesel ile kurgusal olanın diyalogundan oluşan “halk sahnesi”. Bu aşamada 1972 öncesi yaptığı belgeseller, kısa filmler ve *Aniki-Bóbo*’dan 14 yıl sonra yaptığı *O Pintor e a Cidade* (Sanatçı ve Şehir) filmi yer alıyor. “Burjuvazi sahnesi” adını verdiği ikinci aşamada ise çoğunlukla baskıcı bir toplum arka planında karşılığını bulamayan aşklar temalı filmler yer alıyor. *O Passado e o Presente* (Geçmiş ve Şimdi, 1972), *Benilde ou a Virgem Mãe* (Benilde veya Bakire Anne, 1975), *Amor de Perdição* (Lanetlenmiş Aşk, 1978), *Francisca* (1981), *Vale Abraão* (Abraham Vadisi, 1993), ve *O Convento* (Manastır, 1995) bu filmlerin başlıcalarıdır.

Oliviera’nın filmografisini tamamlayan diğer önemli filmleri ise: *Viagem ao Princípio do Mundo* (Dünyanın Başlangıcına Yolculuk, 1997), *La Lettre* (Mektup, 1999), *Je Rentre à la Maison* (Eve Gidiyorum, 2001), *Um Filme Falado* (Konuşan Film, 2003), *Belle Toujours* (Her zaman Güzel, 2006) *Cristóvão Colombo – O Enigma* (Christopher Columbus – Gizem, 2007), *Singularidades de uma Rapariga Loura* (Sarışın Kızın Tuhaflikları, 2009), *O Estranho Caso de Angélica* (Angelica Vakası, 2010), *O Gebo e a Sombra* (Gebo ve Gölge, 2012), ve *O Velho do Restelo* (Belem’li Yaşlı Adam, 2014)’dır.

Oliviera’nın son filmi olan *Belem’li Yaşlı Adam*, dünya prömiyerini 2014 Venedik Film Festivali’nde yapmıştır. **Teixeira de Pascoaes**’ın *Tövbekar* isimli romanından uyarılma olan filmde bahçede buluşan 4 karakter insanlık hakkında

¹ Bergan, Ronald. *Manoel de Oliveira obituary*. The Guardian, 2 Nisan 2015. ([link](#))

konuşmaktadır. Bu karakterler, romanın yazarı **Teixeira de Pascoaes**, 16.yy Portekiz şairi **Luis de Camoes**, 19.yy romancısı **Camilo Castelo Branco** ve 17.yy İspanyol yazarı **Cervantes**'in kahramanı **Don Quixote**'dur. Filmin adında yer alan "Yaşlı Adam," **Camoes**'un Portekiz Keşifleri ile ilgili epik şiiri- "*The Lusíads*" da geçen bir karakterdir ve gemiler bilinmez diyarlara doğru yelken açarken olası lanetler konusunda onları uyaran ve bu çılgınlıkları için cesaretlerini kırmaya çalışan kişidir. Bu karakter Portekiz kültüründe yeniliklere karşı duran kişilere genellenmiştir. **Oliviera**'nın film hakkındaki yorumu da "yalnız Portekiz değil, insanlık durumu üzerine düşüncelerim" şeklindedir.²

1982'de yaptığı ve Porto'da uzun yıllar yaşadığı evden ayrılmak durumunda kalışını anlatan, bir aile biyografisi niteliği taşıyan **A Visitaou Memórias e Confissões** (Anılar ve İtiraflar) filminin ise ancak ölümünden sonra izleyici ile buluşmasına izin vermiştir. Nisan 2015'de **Oliviera**'nın ölümünün ardından Mayıs'ta Cannes Film Festivalinde bu filmin özel gösterimi yapılmıştır.

Asırlık bir sinema ustası olan **Manoel de Oliveira**'yı kendi düşünceleri ve onun için söylenenler üzerinden³ hatırlayalım ve analım.

OLIVEIRA'DAN

Film basit değildir
Çünkü yaşam da karmaşıktır
Ve sanat tanımlanamaz
Yaşam tanımlanamaz
Ve sanat karmaşıktır
Ancak sen, hafıza,
Sen yaşamı ve hayal gücünü uyarırsın
Koruduğunla
Seçimlerinle
-tıpkı bir film gibi

Asla kendimden söz etmem. Kendimden söz ettiğim **A Visitaou Memórias e Confissões** (Anılar ve İtiraflar) filmim bile gerçekte benim hakkımda değildir. "Ben" aslında bir başkasıdır, önümde duran bir diğer kimsedir. Ben bir başkası hakkında konuşuyorum. Kendimizi bir aynadan yansıyormuşçasına görmemizi sağlayan bir çoğaltma işlemidir bu.

² Dale, Martin. *Manoel de Oliveira : 'O Velho do Restelo,' a Reflection About Mankind*. Variety, 20 Kasım 2014. ([link](#))

³ Vidal, Nuria. *A Man Like a Tree*. Felix, 1992.

Daima başkalarının hikayeleri ardına saklanırsınız. Bize çekici gelen hikayelerin. Aksi takdirde onları seçmezdik...

Kendimi **Vertov** veya **Ruttmann**'a kıyasla **Pudovkin** veya **Eisenstein**'a yakın hissediyorum. **Rossellini**'nin hayran olduğum filmleri var, örneğin, **Atti Degli Apostoli** beni ciddiyeti ve gücüyle büyülemiştir. Kendimi sinema tutkunlarından oluşan bir aileye ait hissediyorum ve şu veya bu filmi gördüğümde sanki onların benden “çalınmış” olduğu hissine kapılabiliyorum, sanki yazar benden çok önce bazı şeyleri öngörebilmiş.

Sinema bir sanat mı? Sanat var mıdır? Eğer sanat varsa, sinema da gerçek ile düşü, elle tutulur eylemler ile tamamen hayali olanı yorumladığı için bir sanattır.

Kendi özgünlüğünüze inanın. İzleyici kitlesinin gözlerinizi kamaştırmasına (genelde aldaticıdır) izin vermeyin. Sinema bir araçtır. Ürettiğim şey gerçekliğin bir portresidir: burada, orada, bugün veya yarının gerçekliğinin; benim yeniden üretmeyi, daha kesin bir deyişle resmetmeyi istediğim gerçekliğe en yakın olan gerçekliğin portresidir. Sinema en nihayetinde anıları kaydetmek için bir araçtır. Birilerinin zor olsa da izleyicinin zevkini biçimlendirmesi gerekir. Louvre’u ziyarete giden pek çok insan vardır, belli niteliklere sahip olan ama bunları kullanmayan. İnsanların bu niteliklerini kelimenin kötü anlamıyla değil ama iyi anlamıyla “kullanmaları” gerekir.

TANIKLIKLAR

Eğer bazı şüpheler göz ardı edilecek olursa (bir başyapıt tüm eleştirilerin üzerinde yer alan bir yapıt değil, kendi eksiklikleriyle başa çıkabilen bir yapıttır), **Douro, Faina Fluvial** (Douro Nehrinde Çalışma Hayatı) bir başyapıttır. - Jose Regio

O Pintor e a Cidade (Sanatçı ve Şehir) üç kelime ile özetlenebilir: yetenek, samimiyet ve görsel zeka. – **Andre Bazin**.

Görüntülerin kelimelerle veya daha kesin söylemek gerekirse gerçekliği yorumlayan görsel-işitsel bir süreç ile yer değiştirmesi nedeniyle geleneksel sinemadan kopuşunu sergileyen *Amor de Perdição* (Lanetlenmiş Aşk), yönetmenin en çok polemik yaratan filmidir. – **Alves Costa**

Manoel de Oliveira parlak zekalı bir ilkindir. – **Paulo Rocha**

Francisca, **Manoel de Oliveira**'nın en güzel filmidir. Diyaloglar gerçekten muhteşemdir ve sinemada duyulmuş en iyi diyaloglar arasında yer alır. O'nu fazla edebi olmakla suçlayanlar bu filmi görmemiş olmalılar. **Oliveira**'nın tüm külliyatı, istisnasız ve kararlı biçimde modern olan bu diyalogların ilgi odağı olması içindir. – **Charles Tesson**

Kişisel görüşüme göre O, her şeyden önce bir yönetmendir ve ne zaman din hakkında konuşsa aslında filmler hakkında konuşmaktadır. Oldukça mantıklı, çünkü filmler daima bir inanç meselesidir. Eğer böyle bir inanç filmlerde mümkün ise, **Oliveira**'nın filmlerinde ifade bulan bu olağanüstü karşılaşmalar için *O Meu Caso (Benim Vakam)* kesinlikle benzersiz, sıra dışı ve korkunç bir örnek filmidir. – **Bill Crohn**

İki kez ölmek biraz olsun yeniden yaşamaktır, **Oliveira**'nın filmleri yaşamamıza yardımcı olurlar; ölümü hoşlukla hatırlatırlar çünkü yalnızca ciddiyetten hoşlanan bir “eski tüfek” tarafından yaratılmışlardır. **Oliveira** için filmler ne bir yüktür ne de bir şüphe, olsa olsa değerli bir önermedir. – **Serge Daney**

Bana bağlı olsaydı, asla popüler olmazdım. Tüm çalışmalarım kitlelere değil seçili bir azınlığa hitap etmektedir. Bizimle aynı sempati ve eğilimleri paylaşan kişiler yerine kitleler için yazanlar açısından bu kötü bir şans olsa gerek. – **Camilo Castelo Branco**